

Negalią turinčių IT vartotojų skaitmeninė atskirtis kaip socialinės nelygybės forma

JOLITA VILUCKIENĖ

Klaipėdos universitetas, Sociologijos katedra, Minijos g. 153, LT-93185 Klaipėda
El. paštas jolitaviluckiene@yahoo.com

Straipsnyje analizuojamas skaitmeninės atskirties reiškinys, į kurį patenka įvairias negalias turintys žmonės, susiduriantys su sisteminėmis interneto prieigos ir naudojimosi informacinėmis technologijomis kliūtimis, tokiomis kaip pagalbinių technologijų neefektyvumas, jų atsilikimas nuo masinių IT plėtros, aukšti šių technologijų įsigijimo kaštai, apmokymo stoka, skirtingi skaitmeninio raštingumo įgūdžiai, o taip pat ir žemas socioekonominis statusas, išsilavinimas bei darbingumo lygis. Skaitmeninė atskirtis kaip socialinės nelygybės forma taip pat nagrinėjama iš socialinės stratifikacijos perspektyvos bei atskleidžiamas IT ir negalios santykis kaip normatyvinis, suteikiantis galios įrankius „nestandartinių“, t. y. įvairias kūno negalias turinčių vartotojų atžvilgiu; pristatomos išeities iš šios skaitmeninės atskirties paieškos ar bent jos mažinimo galimybės.

Raktažodžiai: skaitmeninė atskirtis, informacinės technologijos, internetas, socialinė nelygybė, negalia

---

ĮVADAS

Informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra baigia apimti kone visas gyvenimo sritis ir įtraukti į jų vartojimą didžiąją gyventojų dalį. Tokia socialinė transformacija, inspiruota skaitmeninių technologinių inovacijų, dabartinę visuomenę pavertė „informacine visuomene“ (Barney 2004: 9), arba „įtinklinta visuomene“ (Castells 2005). Skaitmeninės infrastruktūros plėtra tokiose srityse kaip švietimas, laisvalaikis, sveikata, komunikacija, valstybės valdymas, komercija įgyja didėjančią pagreitį ir keičia tiek ekonominį, tiek socialinį visuomenės gyvenimą (Wessels 2010). Konkurencingai ekonomikai reikalinga skaitmeninė infrastruktūra, tad vis labiau didėja poreikis darbo jėgos, turinčios atitinkamą išsilavinimą, skaitmeninio raštingumo bei puikius informacijos valdymo įgūdžius (Wessels 2013). Tad tie, kurie neturi galimybių ar susiduria su įvairiomis kultūrinėmis, socialinėmis, fizinėmis ar techninėmis kliūtimis naudotis informacinėmis technologijomis (IT), galima teigti, yra naujos atskirties formos akivaizdoje (Ellis, Kent 2011). Šis reiškinys vadinamas skaitmenine atskirtimi, nubrėžiančia tarsi nematomą sieną, atskiriančią tuos, kurie gali ir yra pajėgūs naudotis IT, nuo tų, kurie negali, taip sukeldama toli siekiančias pasekmes visuomenės stratifikacijos procese (Kalmus et al. 2013). Skaitmeninę atskirtį ar didelę riziką į ją patekti neretai patiria senyvo amžiaus žmonės, mažas pajamas turintys, žemo išsilavinimo, atokiose kaimo vietovėse gyvenantys, prastai į visuomenę integruvęsi tautinių mažumų atstovai bei įvairias negalias turintys žmonės. Pastarieji patiria didžiausią

skaitmeninės atskirties riziką (Goggin 2013), kai jie dėl savo fizinių ar somatinių kūno ribotumų negali naudotis įprasta kompiuterine įranga, lengvai naršyti internetiniuose tinklapiuose, o į pagalbą turi pasitelkti pagalbines technologijas kaip tarpinę grandį pasiekti skaitmeninę infrastruktūrą. Taip atsiranda vadinamoji „skaitmeninė negalia“ (*digital disability*) arba „negalios skaitmeninė atskirtis“ (*disability digital divide*), kuri apima daugybę veiksnių, trukdančių šiems asmenims naudotis IT: socioekonominį statusą, darbingumą, prieinamumą, nuostatas, amžių, skaitmeninio raštingumo įgūdžius, IT naudojimosi skirtumus pagal negalios pobūdį ir, žinoma, technines prieinamumo kliūtis su vėluojančiomis pagal IT plėtrą pagalbinėmis technologijomis (Vicente, Lopez 2010: 52).

Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos šalyje, skaitmeninė atskirties problematika yra gana aštri, nepaisant visų investicijų ir politinės valios ją mažinti. Skaitmeninė atskirtis EU šalyse vertinama pagal du nepriklausomus rodiklius: (1) IT infrastruktūrą ir jos pritaikymą šalies gyventojams bei (2) el. verslą ir interneto prieigos kaštus (Cruz-Jesus et al. 2012: 288). Pastarosios mokslininkų grupės tyrimo rezultatai rodo, jog Lietuva kartu su Graikija, Kipru, Čekija ir Italija priklauso šalių blokui, kuris pasižymi nesubalansuotu skaitmeniniu išsivystymu, kai dar yra nepakankamai gera infrastruktūra ir jos pritaikymas šalies gyventojams, nors ir egzistuoja aukštas el. verslo lygis, tačiau vis dar gana dideli interneto prieigos kaštai (p. 284). Remiantis N. Zilienu, M. Marku (2013), tam, kad technologinės inovacijos būtų gyventojų visiškai įsisavintos, jos turi pereiti penkis skirtingus įsisavinimo etapus: IT privalo būti ne tik gerai žinomos, priimtos ir išbandytos, bet jų naudojimas turi būti „habitualizuotas“ (*habitualized*) ir integruotas į žmonių kasdienį gyvenimą (p. 58). Toks visapusiškas interneto įsiskverbimas į gyventojų populiaciją yra vis dar neįgyvendintas ES šalių tikslas, nors IT įsisavinimo procesai tarp šalių narių yra nevienodi. Pažangiausiomis šalimis lyderėmis skaitmeninimosi srityje yra laikomos Danija, Suomija, Švedija, Olandija ir Liuksemburgas (Cruz-Jesus et al. 2012), joms nedaug trūksta iki visapusiško gyventojų IT įsisavinimo ir skaitmeninės atskirties iš visuomenės išgyvendinimo.

Skaitmeninė atskirtis yra dinaminis ir kompleksinis reiškinys, kuris mokslo pasaulyje, ypač nuo 1990 m., tapo vienu svarbiausiu informacinės visuomenės tyrimo objektu, vis dar keliančiu daugybę neatsakytų klausimų. Žvelgiant į egzistuojančią socialinę atskirtį realiame pasaulyje vis dar neaišku, ar tradicinės nelygybės formos tiesiog atsikartoja skaitmeninėje erdvėje, ar tai yra visiškai naujas reiškinys su tik šiai informacinei, tinklų visuomenei būdingais vidiniais procesais? Galbūt visuomenės skaitmenizavimasis tik pagilina jau esamas nelygybės formas ir / ar formuoja naujas? Ar įmanoma mažinti skaitmeninę atskirtį, universalizuojant informacinių technologijų dizainą, kad jos būtų prieinamos naudotis žmonėms tiek su įvairiomis negaliomis, tiek be jų?

Šiame straipsnyje analizuojamas skaitmeninės atskirties fenomenas iš socialinės stratifikacijos perspektyvos, siekiant suvokti šio reiškinio kaip socialinės nelygybės prigimtį virtualiame pasaulyje, keliama skaitmeninių technologijų normatyvumo, kurio neatitinka įvairias negalias turintys IT vartotojai, problematika bei jos mažinimo galimybės.

SKAITMENINĖ ATSKIRTIS KAIP SOCIALINĖS STRATIFIKACIJOS FORMA

Informacinių technologijų prieinamumo lygis ir gebėjimas jas valdyti yra vienas iš svarbiausių išteklių, įgalinančių individus dalyvauti informacinės visuomenės gyvenime. IT kaip išteklius pasireiškia dviem būdais: (1) jos kuria skaitmeninius tinklus generuoti produkciją ir dalyvavimą globalios ekonominės rinkos infrastruktūroje, (2) IT suteikia galimybę individams įsiliesti į darbo rinką, įsitraukti į visuomenės politinį, kultūrinį ir socialinį gyvenimą (Wessels 2013: 25). Kol visuomenėje egzistuoja nevienodos galimybės naudotis IT kaip ištekliumi, galima kalbėti apie naują socialinę stratifikacijos formą arba tradicinės formos tąsą virtualiame pasaulyje, kada į

skaitmeninę atskirtį kaip į užburtą ratą patenka tie visuomenės sluoksniai, kurie turi ribotą priėjimą ir prie kitų socialinių išteklių. Paradoksalu, kad neįgalūs, senyvo amžiaus asmenys, kuriems labiausiai reikia interneto kaip potencialaus informacijos šaltinio sveikatos ir kitais socialinės paramos klausimais bei komunikacijai palaikyti, internetu naudojasi mažiausiai (Renahy et al. 2008). Todėl šios socialiai pažeidžiamos visuomenės grupės, neretai iš žemesnių ar žemiausių socialinės stratifikacijos sluoksnių, atsiduria dviguboje socialinėje ir skaitmeninėje atskirtyje ir negali iš jos ištrūkti (Renahy et al. 2008). Vadinasi, tradicinė socialinė nelygybė ir toliau reprodukuoja skaitmeninę atskirtį. Kuo šalyse socialinė nelygybė didesnė, tuo didesnė rizika vertis ir skaitmeninei atskirčiai, kadangi naudojimasis internetu ir kitomis IT technologijomis priklauso ir nuo kitų veiksnių, kartu lemiančių žmonių gyvenimo kokybę (Zillien, Mark 2013). Esantys aukštesnėse socialinėse pozicijose turi palankesnes sąlygas visapusiškai įvaldyti informacines technologijas ir išnaudoti internetinę prielaidą, dar labiau didinti savo statusą ir įgyti pranašumą prieš tuos žmones, kurie turi ribotas galimybes naudotis internetu.

Skaitmeninę atskirtį kaip socialinės stratifikacijos formą geriausiai paaiškina M. Weberio kultūrinė stratifikacijos perspektyva (Witte et al. 2013). M. Weberio socialinio statuso samprata, susijusi su išsilavinimu, gyvenimo būdu ir visu socialiniu, kultūriniu aplinkos, kurioje gyvenama, kontekstu, paaiškina stiprų koreliacinių ryšių tarp išsilavinimo ir gebėjimo transformuoti internetu pasiekiamą informaciją į žinias, reikalingas turimam statusui palaikyti arba siekti aukštesnio (Sorj 2013). Žvelgiant iš marksistinės konfliktinės perspektyvos, galimybė turėti interneto prielaidą ir gebėjimas juo naudotis vertinamas kaip išteklius, kurį dominuojančios, valdančios visuomenės grupės turi geresnes, privilegijuotas sąlygas pasinaudoti skaitmeninės informacijos valdymo gebėjimais. Tai galimybė išlaikyti dominuojančias pozicijas prieš kitas socialines grupes, kurios neturi tokių pat gerų sąlygų naudotis internetu (Ilavarasan 2013). Vadinasi, kad netolygus išteklių pasiskirstymas visuomenėje tampa socialinės nelygybės ir skaitmeninės atskirties priežastimi, kadangi dėl nelygių galimybių naudotis skaitmeninėmis technologijomis formuojasi netolygiai visavertis dalyvavimas visuomenėje, kuris vėl palaiko tą pačią socialinę nelygybę ir netolygų išteklių pasiskirstymą (Van Dijk 2013).

SKAITMENINIŲ TECHNOLOGIJŲ NORMATYVUMAS IR NEGALIA

Skaitmeninė atskirtis paprastai materializuojasi tam tikrose situacijose, kai negalią turintys žmonės dėl savo kūno sensorinių ar judėjimo ribotumų nepatenka į masinio statistinio informacinių technologijų vartotojo tipą, kuriam technologijų naudojimas įprastomis kasdienėmis sąlygomis yra savaime suprantamas ir neinvestuojamas dalykas. Tačiau iškilus kūno funkcijų sutrikimui, naudojimasis įprastomis IT gali tapti kasdieniu iššūkiu ar nublokšti žmogų į skaitmeninę atskirtį, kuriai mažinti reikalingi nauji technologiniai sprendimai ir, žinoma, politinė valia juos įgyvendinti (Rivas-Costa et al. 2014).

Neretai naujosios internetinės komunikacinės technologijos charakterizuojamos ir deklaratyviai pristatomos kaip išlaisvinančios neįgalų žmogų nuo socialinių, edukacinių ir fizinių kliūčių į visavertį dalyvavimą visuomenės gyvenime, žadančios radikalų gyvenimo kokybės pokytį negalią turintiems žmonėms, griaudamos barjerus ir spręsdamos prieinamumo problematiką (Goggin, Newell 2003). Žvelgiant iš utopinės ir futuristinės perspektyvos technologinės pažangos dėka negalia apskritai turėtų išnykti ar tapti nereikšmingu skirtumu (Foley, Ferri 2012).

Tačiau pastaruoju metu negalios studijų literatūroje gausu skeptiškojo diskurso, kuris kontrastuoja su vyriausybėmis šalių pozicijomis, deklaruojančiomis apie sėkmingą kuriamą skaitmeninę ir socialiai sutelktą visuomenę. Idėja, kad informacinių technologijų prielaidą gali kaip įveikti sutrikimo problemas ir socialiai įtraukti asmenis, kurie anksčiau patyrė socialinę

atskirtį, yra neretai vertinama skeptiškai. Pavyzdžiui, M. Oliveris, C. Barnesas, C. Tomas (2001) mano, kad tai yra „senosios“ techninės pramoninės revoliucijos, kuri anksčiau išbraukdavo žmones su negalia iš visuomenės, idėja, kad nūdienos „naujosios“ XXI a. technologijos įtrauks neįgaliuosius į visuomenę. A. Roulstone'as (1998) taip pat atmeta idėją, kad negalia gali būti visiškai įveikta technologiniais pasiekimais. Anot jo, skaitmeninės technologijos nekeičia santykio tarp asmenų su negalia ir visuomenės. Jeigu negalią turintys žmonės susiduria su naršymo internete, skaitmeninės informacijos perskaitymo ir kitomis naudojimosi IT kliūtimis, tai visa interneto nauda iš esmės gali tik dar labiau sustiprinti nelygiavertį žmonių su negalia statusą visuomenėje (Goggin, Newell 2003; Dobransky, Hargittai 2006). Tokiu atveju interneto pristatymas kaip išlaisvinantis žmones su negalia, yra tik dar vienas egzistuojantis mitas apie negalią ir internetines technologijas, neva sukuriančias visiems prieinamą virtualią erdvę be jokių kliūčių (Goggin, Newell 2004). IT naudojimo fizinis ar sensorinis negalios aspektas iškyla į pirmą planą, nes kūnas, neatitinkantis sveiko žmogaus normatyvo, susiduria su IT naudojimu įprastais, standartizuotais būdais. Vadinasi, tarp neįgalaus kūno ir IT reikalingas specialus suderinamumas ir atitikimas, kad žmogus galėtų jomis lengvai be kliūčių naudotis. Užtuot naujosios IT versijos būtų nuo pradžių kuriamos turint omeny ne tik „normatyvinius“ kūnus, iki šiol egzistuoja nusistovėjusi praktika į rinką paleisti technologijas, sukurtas „pagal nutylėjimą“ įgaliems vartotojams. Tokia nusistovėjusi tvarka tik dar labiau pabrėžia šių žmonių priklausomybės nuo jiems pritaikytų IT ir negalios kaip kūno sutrikimo užaštrinimo problematiką. Tad socialinio ir kultūrinio negalios konstravimo apraiškos persikelia į skaitmeninį pasaulį, kur „tilpimas“ į normatyvinį statistinio IT vartotojo standartą yra neretai privilegija ir pranašumas, suteikiantis galios įrankius „nestandartinių“ – įvairias kūno negalias turinčių vartotojų atžvilgiu (Jaeger 2012). Tai gi, skaitmeninių technologijų pažadas įveikti sutrikimų ir negalios keliamas problemas vis dar yra perdėtas ir nerealizuotas. Skaitmeninės technologijos ne tik nesukūrė integracijos sistemos, bet turėjo priešingą poveikį ir daugeliu atvejų dar labiau izoliavo tam tikrą žmonių su negalia diapazoną dėl savo „normalizuojančių“ standartų (Goggin, Newell 2003).

Be to, svarbu pažymėti, kad didelės kliūtys, neįgaliesiems naudojantis pagalbinėmis technologijomis, yra finansinės išlaidos, nes kuo sunkesnė negalia, tuo reikalingos labiau specializuotos ir brangesnės pagalbinės technologijos (Dobransky, Hargittai 2006), taip pat prastas IT dizainas ir silpnas apmokymas iš paslaugų teikėjų pusės. Tyrimų duomenimis, žmonės, kurie turi priėjimą prie pagalbinių technologijų, jomis dažnai nesinaudoja dėl žinių ir mokymo stokos (Harris 2010; Bricout et al. 2013). Tad gerinant pagalbinių technologijų efektyvumą, G. Gogginas (2015), remdamasis Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija, tvirtina, jog šalių socialinę politiką formuojančios institucijos turi atkreipti dėmesį, kad neįgalaus žmogaus teisė į komunikaciją, pasitelkiant technologijas, turėtų būti užtikrinta kaip pirmo svarbumo teisė (p. 328).

Taigi technologijos iš esmės nėra neutralios. Jos lygiai taip pat gali sukurti netikėčiausias naujas socialinės atskirties formas. Atskirtis gali būti ne tik mechaninio technologinio pobūdžio, bet ir įgyti ganėtinai subtilias socialinės priespaudos (*oppression*) formas (Foley, Ferri 2012). IT iš esmės sukuria privilegijas tiems vartotojams, kurie gyvena pagal įprastus normatyvinius, kultūrinius, socialinius ir ekonominius standartus. Tai reiškia, kad jos yra sukurtos „opresinės“ visuomenės, kuri žmones, turinčius tam tikrų kūno ribotumų ar sutrikimų, paverčia neįgaliaisiais. Todėl negalią turintys žmonės turi gana komplikotą santykį su technologijomis. Jie dažnai išstumiami už masinių IT naudojimo ribų ir patenka į socialinę bei ekonominę atskirtį (Sheldon 2004).

Vadinasi, visi tie, kurie netelpa į šiuos normatyvumo kriterijus, turi potencialią riziką patekti į skaitmeninę atskirtį. Įprastos IT tampa beveik visais komunikaciniais įrankiais, kuriais žmonės, turintys tam tikras negalias, nebegali naudotis. Tuomet iškyla kompensacinių technologijų

klausimas ir jų problematika. Jos suprantamos kaip „asistuojančios technologijos, pagalbinės techninės priemonės“, nuo kurių neįgalieji tampa priklausomi (Goggin, Newell 2003: 384). Vadinasi, skaitmeniniais tinklais susaistytoje visuomenėje kuriasi nauji galios mechanizmai ir priklausomybės ryšiai, kurie reprodukuoja tradicines socialinės nelygybės formas.

NEGALIOS ĮVEIKIMAS INFORMACINIŲ SKAITMENINIŲ TECHNOLOGIJŲ PAGALBA – MITAS AR REALYBĖ?

Dažnai viešajame diskurse, ypač socialinės politikos deklaruojamose neįgaliųjų integracijos programose, sutinkamas žmogų su negalia išlaisvinančių, gyvenimo kokybę gerinančių skaitmeninių technologijų deklaravimas. Tarsi technologijų galios dėka negalia būtų neutralizuojama, padaroma saugi, atstatomas jos sukeliamas trūkumas žmogui ar net deklaruojamas šūkis, kad internetas visus sulygina ir internetinėje erdvėje negalia pradingsta (Goggin, Newell 2004: 419). Tačiau realybėje internetiniai išteklių dažnai lieka sunkiai pasiekiami įvairias negalias turintiems žmonėms. Todėl kalbėti apie internetinių puslapių lankymo naudą gerinant socialinę integraciją vis dar yra abejotinas dalykas (Adam, Kreps 2006). A. Sheldon (2004) pabrėžia, jog diskriminuojantis internetinių tinklapių dizainas sukuria daugybę kliūčių negalių turintiems interneto vartotojams pasiekti reikalingą informaciją. Kitą tariant, ne pats internetas iš esmės yra neprieinamas negalių turintiems žmonėms, bet tam tikri internetiniai išteklių, kurių nepasiekiamumas įvairiais būdais negatyviai paveikia neįgalius žmones (Dobransky, Hargittai 2006).

Nors negalima atmesti ir individualaus lygmenų, kada į skaitmeninę atskirtį žmonės patenka dėl elementaraus kompiuterinio raštingumo ar vidinės motyvacijos stokos (Van Dijk 2013), tačiau struktūriniai barjerai, tokie kaip neįperkamos, neefektyvios pagalbinės technologijos, žinių ir įgūdžių jomis naudotis trūkumas, skurdus, nepritaikytas internetinių puslapių dizainas atlieka skaitmeninės atskirties vaidmenį (Disability Rights Commission 2004). Negalios teisių komisijos išvadose pabrėžiama, kad iš esmės viešos ir privačios institucijos nesikonsultuoja su negalią turinčiais žmonėmis internetinių tinklapių dizaino kūrimo klausimais. O kaip tik kuriant naujas IT reikėtų atsižvelgti ir įtraukti žmonių su negalia poreikius, troškimus bei lūkesčius, kad naudojimas technologijomis būtų žymiai lengvesnis ir patogesnis.

Ligi šiol kyla neišspręstas retorinis klausimas, kas yra atsakingas už skaitmeninės atskirties problematikos sprendimą? Jeigu apibrėžiame skaitmeninę atskirtį kaip prieinamumo prie IT problemą, atsakomybę turėtų kristi ant valstybinių institucijų ir IT korporacijų pečių, keičiant skaitmeninio pasaulio infrastruktūrą ir gerinant prieinamumo naudotis IT galimybes (Epstein et al. 2011).

Svarbu pabrėžti, kad lyginamojoje JAV ir EU socialinės politikos dokumentų, reguliuojančių ekonominės IT rinkos plėtrą, studijoje, C. M. Stewartas, G. Gil-Egui, Y. Tianas, M. I. Pileggi (2006) pažymi, kad „prieinamumo“ ir „komercijos“ terminai tendencingai patenka į tą patį semantinį klasterį. Tai parodo atsakomybės poslinkį nuo vyriausybinių institucijų į privatų sektorių. Vadinasi, vyksta tam tikras bendradarbiavimas tarp viešo ir privataus sektoriaus, kuris pamažu reaguodamas į neįgalių žmonių specialius poreikius perkuria įvairių komercinių svetainių dizainus taip, kad jie būtų kuo labiau jiems prieinami, įskaitomi ir naršomi. Iš esmės su pagreičiu didėjanti techninė pažanga yra potencialiai pajėgi gerinti žmogaus kūno su fiziniais ribotumais ir technologijų pritaikomumo klausimą. Universalus dizaino idėja taip pat nėra utopinė, nors ir nepritaikoma šimtu procentu visiems negalių turintiems žmonėms (Vanderheiden 2007). Universalus dizaino technologijos, skirtos masiniam vartotojui, gali tarnauti ir neįgaliesiems be papildomų pagalbinių technologijų ar įrengimų. Taip pat tai galėtų būti puikus įrankis, mažinantis socialinę atskirtį.

IŠVADOS

Skaitmeninė atskirtis yra susijusi ne tiek su technologinio prieinamumo klausimu, kiek su gilesnėmis prieinamumo reikšmėmis; tai ne tik binarinis atskyrimas galinčių ir negalinčių naudotis IT, bet taip pat ir nelygybės klausimas, kuris pasireiškia skirtingomis prieigos galimybėmis prie interneto, mokėjimu juo naudotis, paieškos strategijų pažinimu, gebėjimu įvertinti informacijos kokybę bei kurti ir palaikyti naudingus socialius ryšius. Mokslinis šio reiškinio tyrinėjimas turėtų nesustoti ties šiuo binariniu internetinės prieigos turėjimo / neturėjimo suvokimu, kuris pastaruoju metu yra dažnai kritikuojamas dėl jo ribotumo analizuojant skaitmeninės atskirties problematiką, bet skverbtis gilyn ir nagrinėti besiformuojantį atotrūkį tarp „turinčiųjų“ ir „neturinčiųjų“ informacijos, nes netolygus informacijos valdymas ir itin skirtingi naudojimosi IT įgūdžiai sukuria naujas socialinės nelygybės formas. Pagaliau skaitmeninė atskirtis taip pat parodo gilų atotrūkį tarp didžiosios visuomenės dalies ir neįgaliųjų, kuriems apsunkintas naudojimas IT užkerta kelią į visavertį pilietinį bei socialinį gyvenimą, išsilavinimą, profesinį užimtumą ar el. verslą, viešas paslaugas bei virtualias pramogas. Mažinant šią atskirtį reikalingas itin glaudus bendradarbiavimas tarp viešojo ir privataus sektoriaus, priimančios inovatyvius ir galbūt ne visada komerciškai naudingus, bet socialiai teisingus sprendimus technologijų kūrimo procese, kad virtuali erdvė taptų kuo labiau prieinama negalių turintiems žmonėms.

PADĖKA: Straipsnis rengtas podoktorantūrinės stažuotės metu, finansuojamos pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų įgyvendinamą projektą „Podoktorantūros (post doc) stažuotčių įgyvendinimas Lietuvoje“.

Gauta 2015 06 08

Priimta 2015 11 12

Literatūra

1. Adam, A.; Kreps, D. 2006. "Web Accessibility: A Digital Divide for Disabled People", in *Social Inclusion: Societal and Organizational Implications for Information Systems*, eds. E. Trauth, D. Howcroft, T. Butler, B. Fitzgerald, J. DeGross. Boston: Springer, 217–28.
2. Barney, D. 2004. *The Network Society*. Cambridge: Polity Press.
3. Bricout, J. C.; Agiro, A.; Casiano, A. 2013. "Systematic Considerations for Addressing "Online Dead Zones" Impeding the Social Engagement of Persons with a Disability: Policy and Practice Implications", in *The Unconnected: Social Justice, Participation, and Engagement in the Information Society*, eds. P. M. A. Baker, J. Hanson, J. Hunsinger. New York, Oxford: Peter Lang, 68–82.
4. Castells, M. 2005. „Tinklaveikos visuomenės raida“, iš *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra*. Tomas I. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
5. Cruz-Jesus, F.; Oliveira, T.; Bacao, F. 2012. "Digital Divide Across the European Union", *Information & Management* 49(6): 278–291.
6. Disability Rights Commission. 2004. *The Web Access and Inclusion for Disabled People*. London: The Stationery Office.
7. Dobransky, K.; Hargittai, E. 2006. "The Disability Divide in Internet Access and Use", *Information, Communication & Society* 9(3): 313–334.
8. Ellis, K.; Kent, M. 2011. *Disability and New Media*. New York: Routledge.
9. Epstein, D.; Nisbet, E. C.; Gillespie, T. 2011. "Who's Responsible for the Digital Divide? Public Perceptions and Policy Implications", *The Information Society: An International Journal* 27(2): 92–104.
10. Foley, A.; Ferri, B. A. 2012. "Technology for People, Not Disabilities: Ensuring Access and Inclusion", *Journal of Research in Special Educational Needs* 12(4): 192–200.
11. Goggin, G.; Newell, C. 2003. *Digital Disability: The Social Construction of Disability in New Media*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
12. Goggin, G.; Newell, C. 2004. "Disabled e-Nation: Telecommunications, Disability, and National Policy", *Prometheus: Critical Studies in Innovation* 22(4): 411–422.
13. Goggin, G. 2013. "Connecting Disability: New Modes of Participation and Engagement", in

The Unconnected: Social Justice, Participation, and Engagement in the Information Society, eds. P. M. A. Baker, J. Hanson, J. Hunsinger. New York, Oxford: Peter Lang, 45–64.

14. Goggin, G. 2015. "Communication Rights and Disability Online: Policy and Technology after the World Summit on the Information Society", *Information, Communication & Society* 18(3): 327–341.
15. Harris, J. 2010. "The Use, Role and Application of Advanced Technology in the Lives of Disabled People in the UK", *Disability & Society* 25(4): 427–439.
16. Ilavarasan, P. V. 2013. "The Digital Divide in India: Inferences from the Information and Communication Technology Workforce", in *The Digital Divide*, eds. M. Ragnedda, G. W. Muschert. London and New York: Routledge, 134–146.
17. Jaeger, P. T. 2012. *Disability and the Internet: Confronting a Digital Divide*. Lynne Rienner Publishers.
18. Kalmus, V.; Talves, K.; Pruulman-Vengerfeldt, P. 2013. "Behind the Slogan of 'e-State'", in *The Digital Divide*, eds. M. Ragnedda, G. W. Muschert. London and New York: Routledge, 193–206.
19. Oliver, M.; Barnes, C.; Thomas, C. 2001. *Disability and the Sociological Imagination*. Sheffield: Teaching and Learning Network.
20. Renahy, E.; Parizot, I.; Chauvin, P. 2008. "Health Information Seeking on the Internet: A Double Divide? Results from a Representative Survey in the Paris Metropolitan Area, France, 2005–2006", *BMC Public Health* 8(69). Prieiga per internetą: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/8/69>
21. Rivas-Costa, C.; Anido-Rifón, L.; Fernández-Iglesias, M. J.; Gómez-Carballa, M. A.; Valladares-Rodríguez, S.; Soto-Barreiros, R. 2014. "An Accessible Platform for People With Disabilities", *International Journal of Human-Computer Interaction* 30(6): 480–494.
22. Roulstone, A. 1998. *Enabling Technology: Disabled People, Work and New Technology*. Buckingham: Open University Press.
23. Sheldon, A. 2004. "Changing Technology", in *Disabling Barriers, Enabling Environments*, eds. J. Swain, S. French, C. Barnes, C. Thomas. London: Sage, 155–60.
24. Sorj, B. 2013. "The Digital Divide in Brazil", in *The Digital Divide*, eds. M. Ragnedda, G. W. Muschert. London and New York: Routledge, 108–117.
25. Stewart, C. M.; Gil-Egui, G.; Tian, Y.; Pileggi, M. I. 2006. "Framing the Digital Divide: A Comparison of US and EU Policy Approaches", *New Media and Society* 8(5): 731–51.
26. Van Dijk, J. A. G. M. 2013. "A Theory of the Digital Divide", in *The Digital Divide*, eds. M. Ragnedda, G. W. Muschert. London and New York: Routledge, 29–51.
27. Vanderheiden, G. C. 2007. "Redefining Assistive Technology, Accessibility and Disability Based on Recent Technical Advances", *Journal of Technology in Human Services* 25(1–2): 147–158.
28. Vicente, M. R.; Lopez, A. J. 2010. "Multidimensional Analysis of the Disability Digital Divide: Some Evidence of Internet Use", *The Information Society* 26: 48–64.
29. Wessels, B. 2010. *Understanding the Internet: A Socio-Cultural Perspective*. Basingstoke, UK: Palgrave.
30. Wessels, B. 2013. "The Reproduction and Reconfiguration of Inequality: Differentiation and Class, Status and Power in the Dynamics of Digital Divides", in *The Digital Divide*, eds. M. Ragnedda, G. W. Muschert. London and New York: Routledge, 17–28.
31. Witte, J.; Kiss, M.; Lynn, R. 2013. "The Internet and Social Inequalities in the U. S.", in *The Digital Divide*, eds. M. Ragnedda, G. W. Muschert. London and New York: Routledge, 68–84.
32. Zilien, M.; Marr, M. 2013. "The Digital Divide in Europe", in *The Digital Divide*, eds. M. Ragnedda, G. W. Muschert. London and New York: Routledge, 55–66.

JOLITA VILUCKIENĖ

Digital divide as social inequality in relation to IT users with disabilities

Summary

This article analyses the phenomenon of the digital divide, which covers a range of people with disabilities that encounter systemic Internet access and use of information technology barriers such as assistive technology inefficiency, lags of mass IT development,

high acquisition costs, lack of training, different digital literacy skills, as well as low socioeconomic status, low level of education and employment. The digital divide as a form of social inequality is also examined from the perspective of social stratification. The IT and disability relation is revealed as a normative phenomenon, giving a power tool for IT creators to manage those, who have an unstandardized body – body-impaired consumers. Searches for the path to eliminate or at least to minimize the digital divide and its outcomes for people with various disabilities are also covered in this article.

Key words: digital divide, information technology, Internet, social inequality, disability